

PAAR SÕNA EMPAATIAST

Keele ja Kirjanduse eelmises numbris võis lugeda Liina Lukase ülevaadet Balti kirjakultuuri sümposiumist, mis kandis pealkirja „Kontinent Herder: empaatia, sümpaatia ja antipaatia poeetikas ja poliitikas”. Rõõm on näha, et vastukaaluks üldisele suundumusele vähendada vanade keelte osakaalu aineprogrammides¹ leidub ürituse pealkirjas ainult kolm sõna, mis ei pärine vanakreeka keelest. Nendeks sõnadeks on Herderi nimi, sidesõna ja ladina keelest tulnud „kontinent”.²

Selleks, kuidas vanakreeka sõnad jõuavad tänapäeva keeltesse, on kaks levinumat rada. Üks neist on järjepidev traditsioon, kus sõna on liikunud kreeka keelest ladina keelde ning ladina keelest ülejäänuisse. Teise võimalusena pöörduakse uut vajalikku terminit otsides otse vanakreeka keele poole ning leitakse sealt (või tuletatakse vanakreeka osistest) meepeärane sõna. Viimane teguviis on laialt levinud meditsiinis ja loodusteadustes. Ülaltoodud ürituse nimes kuuluvad *sümpaatia*, *antipaatia*, *poeetika* ja *poliitika* esimesse, *empaatia* aga teise rühma. Sõna *ἐμπάθεια*³ eksisteeris küll juba antiikajal, kuid tähistas igasugust tugevat tunnet, kirge, tungi (eesliide *ἐν-/ἐμ-* näitab seesolemist, *πάθος*

on aga tundmus, kogemus, kannatus).⁴ Oma tänase tähenduse omandas *empaatia* XIX–XX sajandil, kui läks vaja rahvusvahelist terminit, et tähistada saksa *Einfühlung*’it, mis oli kontseptuaalselt tähtis juba Herderil ning Novalisel, kuid omandas termini staatuse Robert Vischeri (1847–1933) esteetikateoorias: nn *Einfühlungstheorie*, mis seostab vaatlaja tunnete kaudu vaadeldava objektiga.⁵ Järgnevalt arendas oma *Einfühlungstheorie*’d Theodor Lipps (1851–1914). Empaatia *Einfühlung*’i vastena võttis ilmselt esmakordselt 1909. aastal kasutusele Edward Bradford Titchener, tõlkides Lippsi mõistet, mille jaoks puudus inglise keeles sobilik sõna.⁶ Täenduselt on *Einfühlung*’ile vanakreeka keeles lä-

⁴ A Greek-English Lexicon: With a Revised Supplement. Koost H. G. Liddell, R. Scott, sir H. S. Jones. Oxford: Clarendon Press, 1996, lk 542.

⁵ Friedrich Maureri ja Heinz Ruppri „Deutsche Wortgeschichte” andmeil substantiivi *Einfühlung* siiski Herderil ja Novalisel ei leidu, küll aga verb *sich hineinfühlen*. Substantiiv näibki tekkivat koos esteetilis-psühholoogiliste teooriatega, varaseim tuvastatud kasutus Robert Vischeri dissertatsioonis „Das optische Formgefühl” (1872). Terminit asus kasutama ka tema isa Friedrich Theodor Vischer. Vt F. Maurer, H. Rupp, Deutsche Wortgeschichte, Bd. II. Berlin–New York: Walter de Gruyter, 1974, lk 106–107.

⁶ E. B. Titchener, Lectures on the Experimental Psychology of the Thought-Processes. New York: The Macmillan Company, 1909, lk 21: „This is, I suppose, a simple case of empathy, if we may coin that term as a rendering of *Einfühlung*...” Vt ka: S. Liekam, Empathie als Fundament pädagogischer Professionalität: Analysen zu einer vergessenen Schlüsselvariable der Pädagogik. Dissertation. München, 2004, lk 27.

¹ Nt viimase kärpena õpivad alates 2015. aasta sügisest Tartu Ülikoolis soome-ugri filoloogid kohustuslikult ladina keelt kahe semestri asemel ainult ühe. Sellised arengud mõjutavad otseselt pealekasvavate põlvete oskusi korrektselt kasutada ja translitereerida kreeka ja ladina keelest tulnud sõnu.

² *Continēns* ‘katkematu, jätkuv, pidev’.

³ Samuti sellega seotud omadussõna *ἐμπαθής* ja määrsõna *ἐμπαθώς*.

hedasem hoopis *συμπάθεια* (kaastunne, osavõtlikkus; eesliide *συν-/συμ-* kannab tähendust 'koos-, kaas-'), kuid selle vasteks oli saanud eeskätt saksa *Mitgefühl*. Nagu eelnevast nähtub, on Herderi puhul otse kreeka sõnale *εμπάθεια* viidata siiski kergelt ekslik.

Tuleb veel märkida, et tänapäeva kreeka keelde on *εμπάθεια*⁷ jõudnud ka järjepideva traditsiooni tulemusel. Nii on ta seal säilitanud oma kunagise kire tähenduse, kuid lisandunud on ironiliselt hoopis negatiivne värving: *εμπάθεια* tähistab ka vaenulikkust, pahatahtlikkust, õelust.⁸ Näiteks ilmus 23. augustil

2015 ajalehes *Το βήμα* artikkel pealkirjaga „Lubamatu õelus” (*Ανεπίτρεπτη εμπάθεια*), mille esimene lause ütleb: „Paistab, et inimloomus on selline, et ei suuda vältida väiklust ja õelust” (*Φαίνεται ότι είναι τέτοια η ανθρώπινη φύση που δεν μπορεί να αποφύγει τη μικροψυχία και την εμπάθεια*).⁹

NEEME NÄRIPÄ

⁷ *Sic!* Praeguses kreeka keeles ei kasutata enam hõngusmärke.

⁸ D. N. Stavropoulose kreeka-inglise sõnastik annab nimisõna *εμπάθεια* vasteteks 'passion, hatred, bitterness', omadussõna *εμπαθής* on aga tähendustega 'malicious, spiteful, malevolent'. Vt Oxford Greek-English Learner's Dictionary. Koost D. N. Stavropoulos. Oxford: Oxford University Press, 1988, lk 283.

⁹ Näite ja selle tõlkimise eest on repliigi autor tänulik Kaarina Reinule. Artiklit saab originaalis lugeda siin: <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=731129>.